

АНДРІЙ В. ОЛІЙНИК*

Антикризове управління в системі протидії банкрутству банків

The development of the crisis in the banking system of Ukraine necessitates the implementation of crisis management in activities of banks. The study formulated priority measures to overcome the negative impact of the financial and economic crisis on Ukrainian banks as part of a system of crisis management. Applying the above recommendations will help overcome the negative effects of the crisis, while ensuring a reliable and steady development of the national economy and of banking system as a part of the national economy.

Keywords: bank, crisis management, bank failures, risk, counteraction

В умовах ескалації кризових явищ в економічній та банківській системі України діяльність банків супроводжується підвищеним рівнем ризику та значними загрозами погіршення їх фінансового стану. Такий стан обумовлюється внаслідок прискореного відтоку депозитів клієнтів, погіршення якості активів, у тому числі кредитних портфелів, девальвації національної грошової одиниці тощо.

За даними Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, станом на 01.09.2015 року, тимчасова адміністрація діє у 10 банках. 54 банки перебувають у стадії ліквідації (серед них є такі, які входять до двадцяти найбільших банків) [1]. Тому сучасна криза в банківській системі України вимагає від банків перегляду існуючих систем банківського менеджменту та переходу на сучасну парадигму антикризового управління, основою якої є протидія банкрутству.

Очевидно, що розвиток кризових явищ у банківській системі України обумовлює необхідність впровадження антикризового управління в діяльність банків. У практиці вітчизняного банківництва під антикризовим менеджментом розуміють управління наслідками кризи, яка вже наступила. Проте, такий підхід, як правило, не має належного ефекту. У банківській діяльності антикризове управління є значно ширшим поняттям, що має включати в себе превентивні, реактивні заходи та заходи, спрямовані на стабілізацію банку після кризової ситуації.

Слід зауважити, що питання антикризового управління банком з урахуванням процесів ескалації системної кризи залишаються недо-

* Старший викладач, Хмельницький національний університет, Україна.

статньо розробленими як на теоретичному, так і на прикладному рівнях. Зокрема, доопрацювання потребують: науково-методичні підходи до антикризового моніторингу фінансового стану банку; практичні рекомендації щодо розробки планів реагування на кризові явища, у тому числі мікро- та макрорівня, антикризового регулювання діяльності банку. Недостатньо розробленими є питання антикризового управління банком у системі протидії його банкрутству, як відносно нові з погляду наукових досліджень та практичних розробок.

Незважаючи на вживання в теорії та практиці банківництва терміну „антикризове управління”, розуміння його сутності визначається науковцями неоднозначно.

Зарубіжні наукові школи найчастіше визначають антикризове управління як діяльність, яка необхідна для подолання стану, що загрожує існуванню суб'єкта господарювання, акцентуючи увагу саме на його виживанні. У той же час акцентується увага на позитивному характері криз, а антикризове управління визначається як створення інструментів діагностики (попередження) кризового стану та необхідності розробки нового курсу розвитку.

У вітчизняній науковій літературі антикризове управління розглядається як система управління, що має всебічний характер та направлена на попередження і усунення несприятливих для бізнесу явищ, з використанням наявних ресурсів та потенціалу виживання, або реалізації спеціальних процедур (таких, як санація, реструктуризація, банкрутство, ліквідація).

Слід відмітити, що більшість науковців акцентують увагу на антикризовому управлінні суб'єктами підприємництва в цілому, не акцентуючи увагу на банківських установах, які мають свою власну специфіку. Тому, на нашу думку, доцільно визначити поняття „антикризове управління банком”, яке поєднує внутрішнє управління банком та зовнішні дії регуляторних (наглядових) органів.

Так В.Я. Вовк визначає антикризове управління банківськими установами як „комплекс заходів щодо виявлення кризотворчих факторів, профілактики, своєчасної діагностики, попередження і нейтралізації кризових явищ, спрямований на досягнення цілей стратегії та прогресивний розвиток” [2, с. 42]. Особливість цього підходу полягає в постійно організованому управлінні діяльністю банку щодо діагностики, попередження, нейтралізації та подолання кризових явищ.

О.І. Барановський акцентує увагу на недопущенні та уникненні виникнення кризових ситуацій в діяльності банку: „Антикризове управління банком – це система управління, що має всебічний характер та направлена на попередження та усунення несприятливих явищ, з використанням наявних ресурсів та потенціалу банку, або реалізації спе-

ціальних процедур (таких, як санація, реструктуризація, банкрутство, ліквідація)” [3].

Наступний підхід розглядає антикризове управління банком як процес комплексний, що об’єднує антикризові превентивні та реактивні заходи. Так, на думку М.А. Бас: „Антикризове управління банком – це комбінація заходів організаційного та фінансового менеджменту, які здійснюються управлінською ланкою безпосередньо кожного банку та уповноваженими органами регулювання й нагляду за банківською діяльністю у час кризи, і дозволяють банківським структурам вийти з негативного періоду з найменшими втратами” [4, с. 25].

Л.М. Перехрест, В.В. Бриштін визначають антикризове управління банком як складову фінансової безпеки: „Антикризове управління – це фінансові відносини, що представляють собою комплексну систему управлінських заходів щодо діагностики, попередження, нейтралізації та подолання кризових явищ з метою підвищення рівня фінансової безпеки, зниження наслідків ураження кризою та подальшого розвитку банку шляхом використання всього потенціалу сучасного менеджменту” [5, с. 246].

Сутність антикризового управління банком через застосування соціально-економічних процедур оздоровлення визначає Ю.С. Ребрик: „Антикризове управління банком – це процес застосування відповідних економічних та соціальних процедур із профілактики і/або оздоровлення банку з метою запобігання чи підвищення його платоспроможності” [6, с. 204].

Таким чином, аналіз наукових шкіл показав, що сутність антикризового управління банком не розглядається як елемент системи протидії його банкрутству. Тому вважаємо за доцільне подати авторське визначення антикризового управління банком: „Антикризове управління банком – це система протидії його банкрутству, що діє на рівні управління кожного банку та уповноважених органів регулювання й нагляду за банківською діяльністю, використовує наявний ресурсний потенціал і реалізує спеціальні процедури, такі як, введення тимчасової адміністрації регулятора, рекапіталізація, санація, реструктуризація, ліквідація”.

Отже, проблема кризи та банкрутства, його прогнозування та запобігання має не тільки локальний (для окремого банку) характер. Визнання цього факту об’єктивно обумовлює необхідність створення певної системи контролю, діагностикита захисту банків від фінансового краху (системи протидії банкрутству) на рівні конкретного банку та банківської системи в цілому.

У тлумачному словнику слово „протидія” визначається як „дія, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй” [7, с. 991]. Слід зауважи-

ти, що „перешкоджати” часто пов’язується з активним протистоянням – боротьбою. У тому ж словнику української мови приведено декілька значень слова „боротьба”. Під боротьбою в ньому розуміється „активне протидія, зіткнення між протилежними соціальними групами, станами, протилежними напрямками, течіями в суспільстві і таке інше”, а також „діяльність, що має на меті подолати або знищити когось або щось” [7, с. 60].

Отже, виходячи із дослідження семантики слів „боротьба” та „протидія”, термін „протидія” по відношенню до банкрутства як соціально-економічного явища відображає увесь комплекс заходів впливу на можливе банкрутство. Тому „протидія” є ширшим від терміну „боротьба” та включає останнє як один зі складових елементів.

Вважаємо, що термін „протидія” є комплексним поняттям, яке охоплює такі види діяльності, як: попередження, запобігання, профілактика, припинення, ліквідація, і тому є більш придатним для характеристики досліджуваного механізму банкрутства банків, ніж „боротьба”.

Вважаємо, що систему протидії банкрутству комерційних банків потрібно розглядати як систему фінансових, організаційних, економічних, нормативно-правових, управлінських і регулюючих відносин, які забезпечують попередження, запобігання, профілактику та подолання зовнішніх і внутрішніх загроз, що можуть створювати кризові явища у банківській діяльності та призвести до банкрутства. У цьому сенсі система протидії банкрутству банку має нейтралізувати загрози в діяльності та забезпечити:

- визначення проблем у діяльності банку на ранніх стадіях;
- стабільний розвиток банку;
- стійкий фінансовий стан комерційного банку;
- сприяння ефективній діяльності банку на фінансовому ринку;
- подолання криз та запобігання банкрутству.

У загальному випадку „загроза” – це нереалізована, але реально існуюча, тобто з певною вірогідністю, можливість нанесення банку будь-якого збитку. Загрози банкрутству банків можна поділити надві групи – внутрішні й зовнішні. До зовнішніх відносяться загрози, спричинені чинниками впливу зовнішнього середовища на діяльність комерційного банку, як, наприклад, діяльність держави, політична ситуація, економічна кон’юнктура в країні та світі, конкуренти тощо. До внутрішніх належать загрози, які безпосередньо генеруються банком і є частиною його власної політики та стратегії за різними напрямками діяльності. До основних внутрішніх загроз можна віднести рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, незадовільну структуру активів і пасивів, некомпетентність вищого керівництва і персоналу, а також інші фактори, що безпосередньо належать до внутрішньої діяльності банку.

Аналіз наукових праць свідчить, що ряд фахівців неоднозначно визначають загрози у діяльності окремих банків та банківської системи в цілому. У той же час науковці одностайні, що найбільшу загрозу в діяльності банків створюють такі негативні явища: низький рівень капіталізації, недостатня ліквідність банківських активів, ризикова кредитна політика, відсутність довіри населення та юридичних осіб до комерційних банків, недосконала система страхування депозитів, низький рівень кредитоспроможності підприємств реального сектора економіки, недостатнє законодавче врегулювання банківської діяльності, наявність внутрішніх негативних причин у банківській діяльності, недостатній контроль за діяльністю банків з боку НБУ, дефіцит фінансових послуг та інструментів, зменшення ринкової вартості заставного майна, високий рівень доларизації економіки [8, с. 15–16].

Цілком погоджуємося з думкою О.І. Барановського, що перехід ризику в загрозу починається тоді, коли з'являються негативні якісні зміни в економічних системах, що пов'язані із значними фінансовими втратами, збитками, які спричиняють банкрутство. Тому стає очевидним, що загроза є специфічною формою ризику [9, с. 261].

Погоджуємося з Л.М. Перехрест, що взаємозв'язок між поняттями „ризик” і „загроза” полягає в наступному [10, с. 275]:

- ризик стосовно загрози є первинним, тоді як загроза вторинна і впливає з ризику;
- ризикуючи, банк може отримати як збитки, так і доходи, тоді як реалізація загрози ніколи не приносить доходи чи прибутки;
- ризик неминучий супутник банківської діяльності, тоді як загроза може виникати тільки за наявності певних умов;
- залежність між рівнями ризику і фінансової безпеки банку зворотна: чим вище рівень фінансового ризику, тим нижчий рівень фінансової безпеки, і навпаки.

Таким чином, фінансова безпека банку орієнтована на винятково негативні наслідки, а управління ризиками орієнтовано на запобігання та мінімізацію втрат і збитків. Фактично зважене та професійне управління ризиками протидіє появі загроз у діяльності банку або нейтралізує їх, і, тим самим, захищає від можливого ризику банкрутства.

Отже, на нашу думку, основна мета системи протидії банкрутству банків полягає в постійній підтримці ефективного розвитку та стабільного фінансового стану, стійкого до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз шляхом своєчасного виявлення та нейтралізації загроз, а також подолання криз у банківській діяльності. У відповідності з метою, система протидії банкрутству банків має забезпечити виконання таких завдань:

- ідентифікацію ризиків і можливих загроз та проблем пов'язаних з ними;

- оцінку негативних наслідків, які може заподіяти кожна загроза;
- визначення причин виникнення загроз;
- оцінку можливих варіантів розвитку проблем (криз) та визначення чинників, які можуть погіршити ситуацію;
- нейтралізацію загроз та усунення проблем (криз) шляхом вибору відповідних важелів впливу на загрозу та методів подолання проблем (криз);
- постійний аналіз ефективності вжитих заходів та моніторинг наявності загроз;
- ідентифікацію загроз банку і корегування індикаторів залежно від зміни стану зовнішнього середовища, цілей і завдань банку;
- розробку заходів, спрямованих на забезпечення протидії банкрутству банку в короткостроковому і в довгостроковому періодах, їх оцінку та контроль.

Як бачимо із цих завдань, система протидії банкрутству банків повинна ефективно координувати забезпечення взаємозв'язку між формуванням інформаційної бази, аналізом, плануванням розвитку банку і банківським регулюванням та наглядом.

Поняття антикризового управління встановлює понятійну залежність одного типу управління від іншого. Багатогранність економічного, особливо управлінського, сприйняття зазначеного поняття, на наш погляд, обґрунтовується подвійною природою будь-якої кризи, яка одночасно створює і руйнує, тобто формує передумови та готує умови для подальшого розвитку. При цьому, як правило, руйнується попередня стратегія діяльності банку.

Класичне визначення кризи пов'язує його з тривалим періодом ненормально низького рівня економічної активності [11]. У випадку банківської кризи мова повинна йти про тривалий період ненормально низького рівня економічної діяльності банків.

Слід зазначити, що банківська установа виступає системою тому, що складається із взаємопов'язаних елементів, зв'язків, відносин і являє собою їх цілісність. Банківська установа може знаходитися в стійкому або нестійкому становищі. При цьому процеси розвитку банку циклічні і не усіма процесами можна управляти.

Основними причинами виникнення системних банківських криз можна виділити такі:

- погіршення фінансового стану банківських установ унаслідок високої волатильності цін активів (цінних паперів, активів в іноземній валюті), що пов'язано з негативним ефектом глобалізації;
- сучасні фінансові інновації та розвиток ринку деривативів;
- недостатній ступінь конкуренції в банківській системі (характерно для країн з перехідною економікою);

- недостатній ступінь капіталізації банківської системи;
- відсутність досконалої системи страхування депозитів.

Фінансова криза банківської установи виникає на підставі впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, але основним чинником передкризового стану завжди є наявність неплатоспроможності – спочатку по відношенню до окремих контрагентів, а потім і до суб'єктів фінансового ринку (рис. 1).

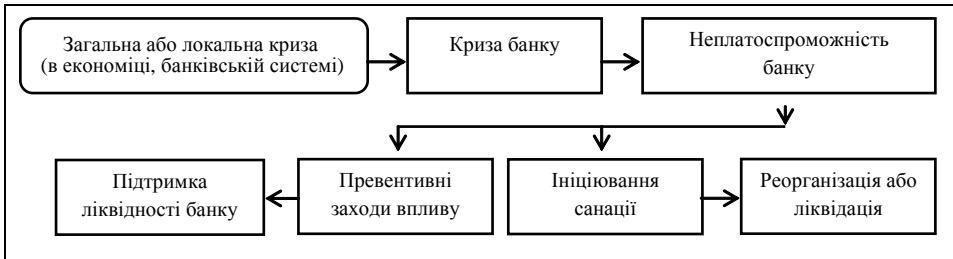

Рис. 1. Виникнення кризи та процедура банкрутства банку

Таким чином, можна зазначити, що антикризове управління банком передбачає систему управлінських заходів та рішень щодо діагностики, попередження, нейтралізації та подолання кризи і її причин на усіх рівнях діяльності банку.

Держава відіграє особливу роль у процедурі антикризового управління банківською системою. Ми вважаємо, що основним завданням державного антикризового управління в банківській системі є недопущення появи кризових ситуацій, тобто здійснення постійної оцінки та контролю за сильними і слабкими сторонами банківської діяльності з метою підвищення фінансової стабільності та зниження ймовірності її краху, а в крайньому випадку – завчасна діагностика ризиків та вироблення системи заходів відвернення чи ефективної та швидкої локалізації й усунення їх негативних наслідків.

На наш погляд, державне антикризове управління банківським сектором передбачає розробку комплексу заходів протидії негативному впливу потенційних загроз на процес забезпечення стійкості та стабільного функціонування банківської системи й кожного окремого банку. У цьому контексті набуває актуальності проблема виміру стійкості банківського сектора, оскільки від адекватної оцінки наявного рівня залежить повнота, результативність і своєчасність прийняття державних рішень стосовно нейтралізації дії негативних чинників на стійкість банківського сектора.

Більшість науковців виділяють такі інструменти державного антикризового управління [12]:

– фінансові інструменти вирішують поточні питання фінансового забезпечення банківських установ. Прямі методи: надання кредитів ЦБ, зниження норм обов'язкового резервування, реструктуризація короткострокових кредитів банку, використання облігаційних інструментів. Непрямі методи: реструктуризація податкових зобов'язань, перегляд системи оподаткування банків, конвертація депозитів державних підприємств у капітал банку;

– операційні інструменти застосовуються для вдосконалення внутрішнього моніторингу структури активів та зобов'язань банківських установ: реструктуризація короткострокових кредитів банку, використання облігаційних інструментів та ін.;

– структурні інструменти спрямовуються на оптимізацію внутрішньої та зовнішньої структур банківських установ як основних учасників фінансового сектора, що мають безпосередній вплив на рівень його стійкості й надійності: ліквідація, злиття, реорганізація, управління поганими активами (рис. 2).

На нашу думку, запропоновані інструменти не в повному обсязі включають напрями державного антикризового управління банківським сектором, ураховуючи лише управління в умовах кризи, та частково охоплюють управління процесами виходу з кризи. До переліку слід додати інструменти, спрямовані на передкризове управління, яке здійснюється для своєчасного виявлення і зняття проблем, щоб запобігти кризі, а також інструменти управління процесами виходу з кризи, яке здійснюють і для мінімізації можливості її повторення в майбутньому.

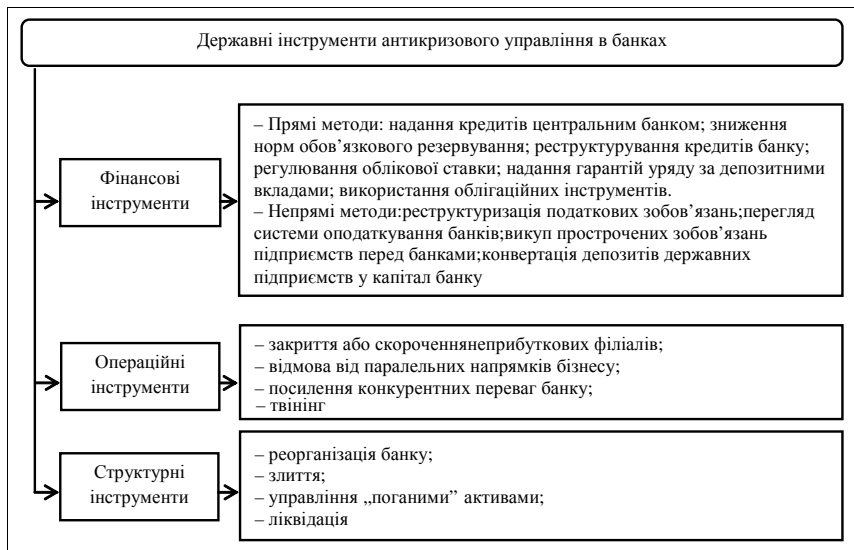

Рис. 2. Інструменти державного антикризового управління в банках

Ми вважаємо, що основним завданням державного антикризового управління в банківській системі є недопущення появи кризових ситуацій, тобто здійснення постійної оцінки та контролю за сильними і слабкими сторонами банківської системи країни з метою підвищення фінансової стабільності та зниження ймовірності її краху, а в крайньому випадку – завчасна діагностика ризиків та вироблення системи заходів відвернення чи ефективної та швидкої локалізації й усунення негативних наслідків.

Держава відіграє особливу роль у процедурі антикризового управління банківським сектором. Тому до інструментів державного антикризового управління необхідно включити, окрім фінансових, операційних та структурних, інструменти, які спрямовані на своєчасне виявлення та розв'язання проблем щодо запобігання кризі, а також інструменти державного управління, що спрямовані на мінімізацію можливості повторення кризової ситуації в майбутньому.

З метою попередження банківських криз, їх локалізації та нівелювання необхідно мати чітко налагоджений механізм антикризового управління, направлений на організацію та проведення комплексу заходів щодо упередження та виходу банку із кризи. Саме комплексний підхід до проблеми антикризового управління та регулювання в системі „діагностика кризових явищ – удосконалення механізму антикризового управління – моделювання процесів управління банком” є запорукою успішної реалізації стратегії банківського менеджменту в цілому.

У зв'язку з цим, попередження банківських криз є однією з пріоритетних задач в управлінні банком, а усвідомлення загроз, що несуть в собі банківські кризи для економіки, стало стимулом для розвитку та удосконалення антикризового управління, яке покликане стати важливим елементом банківського менеджменту та сприяти виявленню внутрішніх і зовнішніх факторів ризику, симптомів і причин криз та неможливості переходу одних видів ризику в комплексну (системну) банківську кризу.

Слушною є пропозиція В. Костогрив розглядати три види антикризового управління в банку:

- передкризове управління (для своєчасного виявлення та прийняття рішень для запобігання кризі, що передбачає системупрофілактичних заходів);

- управління в умовах кризи, що передбачає стабілізацію нестійких станів і оцінку кризової ситуації, виявлення факторів, щозумовили виникнення кризи, вивчення слабких і сильних сторін установи, оцінку потенційних можливостей щодо подолання кризи, пошук шляхів мінімізації негативних її наслідків, відновлення фінансової стійкості;

- управління процесами виходу з кризи, яке здійснюють для мінімізації втрат і втрачених можливостей під час виведення установи з кри-

зи, обґрунтування стратегічної програми виходу кризи, оперативне виявлення відхилень фактичних результатів реалізації програм оздоровлення від передбачених стратегічною програмою та розробка системи заходів щодо їх ліквідації [13, с. 157].

Оздоровлення банківської установи як процес представляє: по-перше, подолання проблем (і причин їх виникнення); по-друге, відновлення нормальної, стабільної роботи. Лише у разі необхідності оздоровлення може містити компоненту реорганізації, зокрема, зміну структури банку, форми власності, політики у сфері активних і пасивних операцій, капіталізації, управління ризиками тощо.

Головною метою оздоровлення банку є досягнення довготривалої фінансової стабільності, адекватності капіталу та прибутковості. Безрезультатність заходів щодо оздоровлення означає необхідність ліквідації банку. Отже, сферою дослідження є саме діяльність зацікавлених осіб у подоланні проблем, а не в напрямі виведення неплатоспроможного банку з ринку (шляхом його закриття, передачі активів і пасивів, створення перехідного банку, поглинання тощо).

Критеріями успішного виходу банку з кризи можна вважати:

- припинення відтоку коштів клієнтів, відсутність скарг на погане обслуговування та закінчення паніки серед вкладників;
- створення достатнього запасу ліквідних коштів у інтервалі (до 31 дня) на випадок раптового відтоку коштів у майбутньому;
- досягнення оптимального балансу між активами і зобов'язаннями за строками;
- відсутність заборгованості банку у виконанні платіжних документів клієнтів;
- досягнення домовленості про реструктуризацію з усіма або абсолютною більшістю кредиторів;
- відсутність простроченої заборгованості банку перед контрагентами;
- позитивні тенденції у поверненні боргів позичальниками, збільшення частки стандартних кредитів; завершення реструктуризації боргів та/або продаж боргів клієнтів колекторним агентствам;
- стійка тенденція до скорочення збитків і згодом – прибутковості роботи;
- підвищення капіталізації з достатнім буфером капіталу на випадок стресових подій і стійкого перевищення регулятивного капіталу над статутним;
- стабілізація керівного складу на рівні правління та ключових підрозділів;
- завершення програми скорочення надлишкового персоналу;
- запровадження системи мотивації персоналу і керівників, орієнтованої на прийняття тільки припустимого ризику та отримання довгострокових прибутків;

- закриття нерентабельних або неперспективних і довгострокових проєктів розвитку бізнесу банку;
- закінчення реструктуризації філійної мережі банку (закриття, ліквідація, об'єднання).

Таким чином, фінансово життєздатною установою можна вважати банк, в якому: по-перше, виконуються у повному обсязі всі вимоги, ліміти та нормативи, встановлені органом нагляду; по-друге, акціонери готові і здатні за потреби нарощувати капітал, так щоб із запасом покривати прийнятні та майбутні ризики; наявний капітал не виснажений зустрічними операціями кредитування основного бізнесу акціонерів; по-третє, розроблено та регулярно переглядається на критичній основі програма заходів на випадок тривалих (до 2 кварталів поспіль) стресових подій на ринку й у самому банку (загострення ліквідності, погіршення якості кредитів); керівництво банку вміє проводити внутрішню реорганізацію, упевнено реагуючи на зовнішні загрози.

Отже, антикризове управління в банківських установах повинно бути щоденним, безперервним, триваючим протягом всього періоду їх функціонування, дієвим управлінським процесом, де суб'єктом виступають органи державного управління, а об'єктом – банки та банківська система. Комплексний підхід до проблеми антикризового управління банківською системою, якісна взаємодія (горизонтальна та вертикальна) всіх рівнів управління дозволить отримати довготривалий ефект. У сучасних умовах розвитку економіки України та вітчизняної банківської системи до першочергових заходів щодо подолання негативного впливу фінансово-економічної кризи на діяльність вітчизняних банків в рамках реалізації системи антикризового управління необхідно:

- розробка економічного механізму виникнення кризових ситуацій і створення системи сканування зовнішнього і внутрішнього середовища банку з метою раннього виявлення „слабких сигналів” щодо загрози виникнення кризи;
- впровадження стратегічного контролінгу діяльності банку і розробка стратегії запобігання його фінансовим проблемам, оперативна оцінка і аналіз фінансового стану банку, виявлення можливості настання банкрутства;
- розроблення політики діяльності банку в умовах кризи та виходу з неї;
- постійний облік ризику кредитної діяльності і розробка заходів щодо його зниження;
- на законодавчому рівні потребує негайного вирішення проблема відповідальності власників банків за агресивний менеджмент, який призводить до накопичення ризиків банку;

– прискорення прийняття закону про легалізацію доходів, адже це дозволило б, наразі, повернути значні кошти в Україну, що суттєво допомогло б стабілізації банківської системи, зокрема, підвищенню рівня її капіталізації.

Використання вищезазначених рекомендацій, на наш погляд, дозволить подолати негативні наслідки кризи, забезпечуючи при цьому надійний та стійкий розвиток вітчизняної економіки та її сектору – банківської системи.

Література

- [1] Реорганізація та ліквідація банків. Банківський нагляд. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75535&cat_id=17823466.
- [2] Вовк В.Я. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи / В.Я. Вовк, Ю.В. Дмитрик // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011 – № 2. – С. 41–44.
- [3] Барановський О. Антикризисні заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 8–19.
- [4] Бас М.А. Антикризисне управління банківськими установами: теоретичний аспект / М.А. Бас // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 5. – С. 25–27.
- [5] Перехрест Л. Антикризисне управління як чинник підвищення рівня фінансової безпеки банків / Л. Перехрест, В. Бриштін // Гроші, фінанси і кредит. – 2010. – С. 245–249.
- [6] Ребрик Ю.С. Система антикризового управління в банку / Ю.С. Ребрик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція. – 2009. – № 2 (76). – С. 204–210.
- [7] Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
- [8] Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7–26.
- [9] Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки, і шляхи запобігання : монографія / О.І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 754 с.
- [10] Перехрест Л.М. Вплив ризиків і загроз на фінансову безпеку банків / Л.М. Перехрест // В кн.: Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: глобалізація і євроінтеграція: Зб. наук. праць / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів. – 2008. – Вип. 1 (69). – С. 275–276.
- [11] Блэк Дж. Экономика: Толковый словарь: Англо-русский. – М.: ИНФРА-М, Весь Мир. – 2000. – С. 674.
- [12] Коваленко В.В. Антикризисное управление в обеспечении финансовой устойчивости банковской системы : монография / В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль. – Сумы : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
- [13] Костогриз В. Аспекти антикризового управління банківською діяльністю в Україні / В. Костогриз // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 7. – С. 156–158.